

A VÖRÖS EMIGRÁCIÓ.

VII. Forradalmár és emigráns lelkület.

AMAGYAR emigrációban szerfelett különböző társadalmi állású emberek kerültek össze. Soraiban munkások mellett nagyszámban vannak kispolgári intellektuelek, ügyvédek, orvosok s a «pártbürokratákon» kívül a nagybirtokos mágnásoknak éppen úgy akad képviselőjük, mint a pénzarisztokratáknak gróf Károlyi és báró Hatvany személyében. Az emigrációnak ez a sokszínűsége is mutatja, hogy nem egyetlen társadalmi osztály törekvéseinek a megszemélyesítője volt; bizonyítja, hogy nem azért vetette ki őt magából a magyar társadalom, mintha az egyeduralomra törő munkásság vakmerő kísérletéért, rajta, az emigráción akarna bosszút állani.

Az emigránsok természetesen másképp magyarázzák azt a sajátságos és méltán szembetűnő körülményt, hogy oly elütő társadalmi rétegekből sodródtak össze; úgy tüntetik fel, mintha éppen ez igazolná, hogy ők az egész magyar nép képviselői. Nem akarjuk cáfolni ezt a tendenciózus vagy önámító vélekedést. Ha ezt meg akarják tenni, részletesen kellene foglalkoznunk otthoni szereplésükkel; ez pedig messze eltérítene tárgyunktól. Azért — kitűzött programunkhoz, az emigráció szereplésének ismertetéséhez ragaszkodva — igyekszünk feltüntetni, hogy milyen sajátságos lelkitulajdonságok ismerhetők fel az emigránsokban, amelyek magyarázzák tevékenységüket és végelemzésükben tetteiknek indító okaiul tekinthetők. Egyrészt fel akarjuk tární az emigráció működésének megértésére a lelki hátteret, másrészt rá akarunk mutatni az emigránsok lelkületének közös, tipikusnak mondható vonásaira, hogy így feleletet nyerhessünk arra a kérdésre is: hogyan verődhettek össze egy hadsereggé a legkülönbözőbb társadalmi osztályok tagjai?

1. A Stirner-tanítványok egoizmusa.

Maguk az emigránsok írták meg kölcsönösen egymásról, főleg a legvérengzőbb kommunistákról, hogy a világháborút követő nagy összeomlás nélkül valamennyien megmaradtak volna a hivatalokban és szerkesztőségekben munkaasztaluk, a gyárakban pedig gépeik mellett. Ha talán nem is mint jámbor polgárok, kik habozás nélkül követik a törvények parancsait s talán csak fogcsikorgatva hajlottak volna is meg az állam akarata előtt, — forradalmárok azonban semmi esetre sem lettek

volna. Ez a megállapítás, amelyet szerzőik a civódás zajában a legnagyobb sértés gyanánt vágtak egymás fejéhez, minden fenntartás nélkül elfogadható.

A forradalmárok és emigránsok valóban nem típusai a gonosz-tevőknek a Lombroso-elmélet értelmében, nem születésük pillanatától fogva eljegyzettjei a Bűnnek és Rossznak. Bizonyos, hogy ha nem tör ki a szörnyű vihar, amely összerázta az emberiség nagy óceánját, bennük sem kerülnek felszínre és fejlődnek ki oly nagy mértékben a társadalomra káros tulajdonságaik.

Bár így, mindenképpen megértésre törekedvén, őket is oly embereknek tekintjük, kik az erkölcsi jó és rossz felé éppen úgy hajlíthatók, mint bármely földi halandó, azt ismét természetesnek kell találnunk, hogy volt lelküknek egy redője, amely megkülönböztette őket azoktól az embertársaiktól, akiket a vihar nem kapott fel és nem sodort a forradalom, proletárdiktatura és emigráció felé. Ezt az elütő alapvonást nem nehéz felismernünk, annyira kiütközött az minden tettükben és mi is kiemeltük azt az emigráció valamennyi akciójának ismertetésénél. *A korlátokat nem ismerő önzés ez.*

Az első pillanatban talán különös gondolatnak tetszik ebből az alap-tulajdonságból kiindulva kísérteni meg a forradalmár-lelkület zárainak felnyitását. Ha azonban a XX. század szellemi világából pár évtizedre visszamegyünk és szemlét tartunk az előző század szellemi életének hegyei és völgyei feleit, mindjárt nem látszik oly merésznek kísérletünk. Azt találjuk ugyanis, hogy az anarchizmus filozófiai megalapozója is az egoizmust tette meg tanításainak központi magjává. Ha *Max Stirner* — mert őróla van szó — valósággal Archimedesi-pontnak tudta kiérezni ezt az őszallati tulajdonságot, oly sziklaszilárd alapnak, amelyről játszva rombadöntheti és megsemmisítheti Istent éppen úgy, mint az egész régi világot, az államot, a társadalmat törvényeivel, szokásaival, vallásával együtt, akkor minden olvasónk megnyugodva egyetérthet velünk az önzésnek, mint a forradalmárok lelki alaptulajdonságának kijelölésében.

De tovább is mehetünk. Amint joggal tekinthetjük az emigránsoknak az előző fejezetekben előadott tetteit lelkiéletük megrajzolásánál oly induktív bizonyítékoknak, amelyek az egocentrikus maghoz vezetnek, úgy viszont a Stirner-tanok megismerése deduktíve fokról-fokra feltárja előttünk a forradalmárlélek további redőit és általánosságban megérteti velünk, hogyan, milyen okozati összefüggések kapcsán fejlődött ki a tipikus forradalmár-psziche. A magyar forradalmárokugyanis tulajdonképpen Stirner szellemi gyermekei; az ő elveit valósítják meg az életben. Amit mesterük előírt, azt igyekeztek valóra váltani; iparkodtak úgy élni, amint azt ő kívánta.

Korántsem állítjuk, hogy a magyar forradalmárok egytől-egyig ismerték Stirnert, olvasták könyveit s hogy így az ő hatása alatt formálódott ki lelkiéletük. Erről már azért sem lehet szó, mert a magyar emigránsok nagy zömének tanultsága oly ijesztően mély szakadékokat

tár fel, hogy alig is képzelhető, hogy a propaganda fércmunkákon kívül egyetlen komoly könyv is volt valaha kezükben. Nem a közvetlen hatást kutatjuk tehát, ez meddő munka volna. Stirnert mi egy világnézeti irány megszólaltatójának, lappangó vágyak kifejezőjének tekintjük és így szerintünk kifejező lehet olyan emberekre is, akik nem forgatták könyveit, talán nevét sem hallották.

Az anarchizmus e magvetőjének könyvével kezünkben tehát, mint említettük, a magyarázatot keressük, hogy miként fejlődik, épül ki az imént jelzett lelki alaprétegből a forradalmár-psziche többi sajátsága és hogyan kapcsolódnak, fonódnak azok egymásba.

Keressétek magatokat, legyetek egoisták, legyen mindegyitek egy mindenható Én, mert az egyén a maga Istene, — íme, ez a kiindulópont. Az ember ugyanis, Stirner szerint, a legtökéletesebb lény, mely minden pillanatban az, ami lenni akar; egyszóval: mindenható. Nem ő függ a környezettől, a társadalomtól, hanem, ellenkezőleg, ő határozza meg tetteivel, gondolkozásával, bensejének megnyilatkoztatásával az érzelhető és a szellemi világot egyaránt. Ezt a világot tehát a saját tulajdonának kell tekintenie s mindent, ami csak történik, önmagára vonatkoztatva kell vizsgálnia. Vagyis senkivel sem kell törődnie, sem isteni, sem emberi parancsokkal, csak önmagával. Ezt annál inkább megteheti, mert nincs sem hivatása, sem életfeladata, amint az állatnak vagy a virágnak sincs. A növény nem hivatását teljesíti, amikor virágba borul, mégis összeszedi minden erejét, hogy a világot annyira élvezze és kihasználja, amennyire csak tudja. Szó sincs túlvilágról, az ember helye itt van a földön és egyetlen cél lehet csak előtte: az élet élvezése.

Ha így az ember önmagát helyezi a világmindenség központjába és nem «alázta le magát» azzal, hogy fantasztikus ideálok után futkos, akkor életcélja eléréséhez, az élvezés biztosításához szabaddá kell magát tennie: határtalan szabadságot kell szereznie, hogy a földi javakat valóban hatalmába keríthesse s hogy ugyanakkor minden kelemetlen dolgot távol tarthasson magától.

Nem szabad a felebaráti szeretettől vezettetnie magát, nem szabad azt hinnie, hogy más embernek is vannak jogai. Az ember ugyanis nem tartozik számat adni sem önmagának, sem másoknak, hogy mit tesz énjével vagy más emberekkel. Nem pedig azon egyszerű oknál fogva, mert senkinek sem felelős. Ha mégis megkedveli, sőt szereti vagy védelmébe veszi egy-egy embertársát, ezt csak azért cselekszi, mert ezzel önmagát teszi boldoggá. Mivel nem esik jól neki, ha kedvesének homlokán ráncot lát, csókjaival igyekeznek a gondot elűzni, tehát önmagáért teszi azt. Az egoista ezt mondja: «A szeretet nem kötelességem; mint minden érzésem, ez is az én korlátlan tulajdonom. Szerezzétek vagy vásároljátok meg tőlem és akkor nektek adom. Egyházat, fajt, hazát, családot, mint-hogy ezek nem tudják rokonszenvenet megnyerni, nem fogok szeretni, aminthogy szeretetem árát is egészen tetszésem szerint szabom meg. Ha pedig valamelyik ember arra hivatkozik, hogy neki is van joga és igénye

a földi javakhoz, azzal én mit sem törődöm ! Ha ezt a jogát csak embe-
rektől és nem tőlem kapta, akkor ez az én szememben nem jelent jogot.
Még az életét is csak annyira becsülöm, amennyit az nekem ér. Nem
törődöm sem ú. n. tulajdonjogával, sem «elkiéletének szentségével».
Ha pedig valaki úgy érzi, hogy igazságtalanság érte, védekezzék ; ez
már az ő dolga».

Az egoista tehát nem ismer kötelességeket. Minthogy csak az életet
akarja élvezni, a világot valóban tulajdonává is kell tennie ; hogy pedig
ezt elérhesse, meg kell azt hódítania. Világos, hogy hatalmának ez az
érvényre juttatása nem egyeztethető össze a felebaráti szeretettel.
Korántsem akarja tehát az emberek szabadságát és egyenlőségét bizto-
sítani ; ellenkezőleg, a hatalmat igyekszik felettük megszerezni, hogy
őket korlátlan tulajdonává tehesse. «Életvágyam az alapja — mondja
Stirner — az emberekhez való viszonyomnak s nincs a földön vallási
vagy politikai principium, amely rá tudna venni, hogy mondjak le élet
és halál fölötti hatalmamról.»

Az individuumnak mindehhez jogot a saját ereje ad. Ellenmondást
nem tűrően hangoztatja Stirner, hogy mindazt tulajdonává teheti,
amihez ereje van és önmagát is csak annyira értékeli, amennyit szerezni
képes, amiből tüstént levonja a további következtetést is, hogy az ember
ne kérjen és ne fogadjon el semmit, hanem vegyen el mindent másoktól.
Ez pedig nem kevesebbet jelent, mint hogy az embernek joga van mind-
ahhoz, amit meg tud tenni. Joga önmagából, hatalmának teljéből szár-
mazik ; magán kívül nem ismer el más jogforrást, Istent éppen olyan
kevésbé, mint az örök emberi jogokat, vagy az isteni és emberi törvé-
nyeket. Amit jogosnak talál és vél, azt ismeri csak el respektálhatónak,
vagyis önmagát teszi meg a legfőbb bírónak. Ami kellemes neki, arra
joga van, még ha mások érdekeit sérti is ez.

Ha az egoista így megszerezte a korlátlan hatalmat és azt az önzés
jogosságának palástjába öltöztette, ha így az egész világot a tulajdoná-
ban lévő anyaggá tette, akkor csak egy lépés van még hátra : az érzékel-
hető világ után a szellemet is anyaggá kell lesüllyesztenie, hogy az anyag
példájára hatalmába vehesse és ne kelljen többé előtte szent félelmet
éreznie. Ezen a fokon az ember már nem retten vissza többé egy gon-
dolattól sem, bármily vakmerőnek is tűnjék az fel ; arra gondol ugyanis,
hogy úgylis hatalmában áll véget vetnie, ha kellemetlen és nyugtalanító
kezd az lenni.

De nem riad vissza a tettől sem, csak azért, mert azt az emberek
az istentelenség, erkölcstelenség és jogtalanság jelzőjével illetik. Mind-
ezzel nem törődik az egoista, mivel az ő szemében nincs szent gondolat,
nincs szent érzés, sem baráti, sem anyai szeretet és éppen így szent hit
sincsen. Ezek a gondolatok és érzések mind csak elidegeníthető tulaj-
donai, amelyeket tetszése szerint bármikor éppen úgy megsemmisíthet,
mint ahogyan meg is teremthet.

Nem zavartatja magát az igazságtól sem, mert el sem ismeri, hogy

ilyen volna a világon. Ez éppen úgy üres szó, mint a jog, a szabadság vagy az emberiség. Az emberek által igazságnak nevezett fogalommal szemben éppen úgy közömbösen áll, mint bármely más felfogással szemben. Nem engedi, hogy ez leigázza őt, sem hogy magával ragadja; felülemelkedik rajta.

Miután az egyén bensejében leszámolt a világgal, hátra van, hogy győzedelmeskedjék azokon a külső akadályokon is, amelyek ereje kifejtésének és élvezetvágyának útjában állanak. Különösen két nagy akadály tornyosodik eléje; a vallás és az állam, amelyeknek rabszolgája a «nemegoista» ember. Az ilyen embernek ugyanis nincs és nem is lehet önálló elhatározása, mert függ azoktól a fixa-ideáktól, amelyeknek sorozata az egész erkölcsi világ s amelyek lelkét a fanatizmus felé sodorva nyugtalanítják és zavarják. Az egoistának szabad elhatározása birtokában el kell szakítania ezeket a kötelekeket, hogy korlátlan mozgásában semmi se gátolhassa. Bizonyos, hogy nem könnyű ez a munka.

A család, az erkölcsi felfogás, az állam alól bárki könnyen ki tudja vonni magát, de azért még rabja marad a család, az erkölcs, az állam fogalmának. Tovább kell tehát menni és nemcsak egy állammal és egyházzal szemben kell forradalmárnak lenni, hanem meg kell szabadulni az elvont fogalmaktól is. Ha az egoista bensejében megöli és megsemmisíti Zeust, Jehovát, vagy Istent — és ezt meg is tudja tenni, mert «Isten csak az emberi fantázia teremtménye» —, a vallás többé már nem komoly ellenfél. Az egyház csak lelki fegyverekkel küzd, ártani nem árthat, a féktelen egyéni akarat ellenében külső ellenállást nem tanúsíthat.

Annál komolyabb és erősebb ellenfél az állam. Hiába semmisült meg ugyanis az abszolutisztikus monarchia, ennél még kérlelhetlenebb a «souverain-nemzet» fogalma, amelyet a polgárság a ledöntött trónok helyére állított. A liberalizmus is feláldozza az egyént az állam oltárán, a különbség csak az, hogy az «egyházi» fogalom helyébe az «emberit» tette. A polgár továbbra is mindenképpen az állam rabszolgája marad. A «politikai szabadság» örve alatt fogva tartják őt a törvények, noha a szabadságnak az a fogalma, amelyen a polgári állam felépült, képtelen minden egyes ember jogos igényeit kielégíteni.

Az egoistának így legnagyobb ellensége ma az állam, amely lépten-nyomon akadályozza az elszánt embert, hogy túltegye magát a törvényeken és azzal az elvvel, hogy «egy maréknyi hatalom többet ér, mint egy zsák jog», maga alá gyűrje embertársait. Nincs más hátra, mint ezt a legnagyobb fizikai szervezetet szétrobbantani, teljesen megsemmisíteni. Az első lépés ehhez az, hogy az ember megtagadja az engedelmességet, miután a törvényeket úgysem ismeri el érvényeseknek és kötelezőknek. Ez azonban még nem elég. Kívülről is szét kell porlasztani az államot. Ezt végzi el a forradalom, a teljes felfordulás.

Ha Stirner ma és nem évtizedekkel ezelőtt írta volna ezeket a fejtegetéseit, azt hihetnők, hogy a magyar bolsevikiek tetteinek megfigye-

léséből vonta le kategorikus megállapításait. Annyira ráillenek azok az októberi és a bolsevik forradalom szereplőire.

Ezek is az élet mohó élvezésére szomjazó vagy a gyönyörök hajszo-
lásában már eltikkadt, sok esetben degenerált emberek. Féktelen
ambíciótól fűtve, de az önérettel fordított arányban álló szellemi tehet-
séggel. Parancsolás, uralkodás után sóvárogva, anélkül, hogy előbb meg-
tanultak volna engedelmeskedni. Egoisták, akik az egész világot csak
a saját önző érdekeik szűk látókörébe helyezik, de éppen ezért elvakul-
tan acsarkodnak minden szellemi, a materián felül álló érzelmi jelenségre.

Legelőször a vallást rúgják el maguktól és kérkednek felekezeti-
nélküliségükkel, azzal, hogy egy egyháznak sem tagjai. Ezt még a
háború előtt megteszik, mert vallásellenes színvallásuk nem jár káros
következményekkel. A háború végén nyíltan arculverik és megköpdösik
a hazát, mivel ez áldozatokat, harctéren való küzdést, szenvedést, nél-
külözést, éhezést mert tőlük követelni. Ekkor következik be a Habsburg-
monarchia harctéri összeomlása. Az ezt követő felfordulás megadja a
lehetőséget, hogy az állam romjain áthágják annak törvényeit és végre
mindent hatalmukba ve gyenek.

Most végre uralkodhatnak. Hatalom van a kezükben, amelyet
önző céljaikra nem is haboznak kihasználni. Polgár és proletár egyaránt
rabszolga lesz uralmuk alatt ; nem az egyház, nem az állam alattvalója,
hanem egy maroknyi egoistának a rabszolgája. A forradalmároké, akik
szemléltető tanítást adnak a világnak, hogy mit jelent Stirner tanítása :
minden a miénk ! Oktatásuk alapos. Nem tudjuk, hogy éltek uralomra
jutásuk előtt, hogyan valósították akkor meg szűk kis környezetükben
az egoizmus parancsait, hiszen annyira jelentéktelen emberek voltak,
messze távol minden figyelő szem érdeklődésétől, hogy még a leggon-
dosabb utánjárással is nehéz, sőt lehetetlen volna megbízható értesülést
szerezni előéletükről. Uralmuk alatt azonban széles keretek között, nagy
arányokban tobzódott önzésük. Habzsolták az életet és ártottak ember-
társaiknak.

Ezekben az emberekben a normálisnál nagyobb adag önzés volt
tehát, amelyet a társadalmi szokások ereje, az iskola nevelő hatása, a
környezet morális kényszere és az államnak a társadalom érdekeit védő
hatalma a maga törvényeivel korlátozott és lekötve tartott. Amint
meggyengült ez a korlátozó hatalom, felébredt bennük a lelkük mélyén
szunnyadó állati vadság és egyre hevesebben követelte a maga jogait.
Azokat a «jogokat», amelyeket a kultúra generációkon keresztül átörök-
lött hatásával elvett tőle.

A változás gyorsaságát megmagyarázza az a körülmény, hogy a
forradalmárok zöme nem volt bensőleg összeforrv a magyar kultúrával.
A forradalmi vezérkar kilenctized része ugyanis a keletről nagy tömegben
bevándorolt zsidóságból került ki, abból a társadalmi rétegből, amely
egy-két generációban élt még csak magyar földön s amely legfeljebb a
kultúra mázát tudta megszerezni, de a nyugati életfelfogásba és kultúra-

tiszteletbe beleszokni sem ideje, sem alkalmá nem volt. Csekély tehát az az ellenálló erő, amelyet az egoizmusnak le kellett győznie. Amikor pedig az első ébresztő megrázkódtatás bekövetkezik, attól fogva a fejlődés egyre rohamosabb ütemű. Minél inkább lazulnak a régi béklyók, annál nagyobb erőre kap az őszállat, hogy gyengülő kötelekeit fokozódó erővel rángassa, tépje, amíg azok el nem szakadnak és az egoizmus féktelen tobzódását lehetővé nem teszik.

A forradalmárok túlnyomó nagy részének ilyen a lelkialkata, mindazoké, akik a proletárdiktatúrában szerepet játszottak. Nemcsak Kun Béláé és a többi kommunista agitátoré, hanem azoké is, akik korábban szociáldemokraták voltak, a munkáspárt és a szakszervezetek vezetői vagy alkalmazottjai, de akik, csak hogy ne kelljen a nagy hatalomról lemondani és abból a polgárságot megillető részt visszaadni, inkább megtagadták multjukat és az egyenlőség hirdetőiből kommunisták lettek. Ezekben, élükön Kunfi Zsigmonddal, nagyobb volt az egoizmus, mint a józan, fontoló értelem. Az emigrálás pillanata abban a lelkiállapotban találja őket, amelyben Kun Béla társai kezdettől fogva voltak.

A bolsevik forradalmárok mellett volt egy, számra igen csekély csoport, amely bár csak az októberi forradalomban vett aktív részt és a proletárdiktatúra alatt visszahúzódott minden tevékenységtől, mégis emigrált. Jászi és környezete, báró Hatvany, Lovász s még néhányan, az ú. n. polgári emigránsok számíthatók ide.

Az előző nagy csoporttól megkülönbözteti őket, hogy nem igyekeztek vagyont összeharcsolni és hogy hatalomvágyuknak nem kizárólag egoizmusuk az alapoka. Akad közöttük olyan, aki egy új világrend eljövételében az összeomláskor őszintén hitt. A bolsevizmusnak földi javakkal törődő proletárvezérei mellett ők a légi eszmék lovagjai. Nem közönséges szellemi képességekkel rendelkeznek, néhányan közülök kiválóan tehetséges emberek. Minden nemes és humánus eszme szószólói, szimpatizálnak az elnyomottakkal, a néppel, amelyet azonban nem is ismernek, mert sem származásuk, sem műveltségük nem kapcsolja őket ahhoz.

Azok az emberek ők — társtalan, külön utakon járó intellektuelek —, akikre oly találóan illenek Romain Rollandnak Clerambauról mondott szavai. Istenítik a tömeget és legnagyobb gyönyörűségük feloldódni az összesség lelkében. A tömeget hiszik üdvösségüknek és messziről jónak, igaznak, szépnek képzelik, noha közelebb jutva ahhoz, sok csalódás éri őket. Büszkéek arra, hogy ők a tömeglélek megszólaltatói, noha ellenkezőleg, a tömeg kerítette őket hatalmába és vonta le magához. Ők, akiket tehetségük arra predesztinált volna, hogy a kultúra élén járjanak, kapituláltak a tömeg előtt. De hogy magukat is megcsalják, önkéntes odaadásról szavaltak és filozófiai meg esztétikai elméleteket gyártottak, amelyeknek törvények gyanánt kellett volna igazolniok, hogy az embernek át kell adnia magát az életnek, ahelyett, hogy azt irányítsa vagy hogy szerényen a saját útját járja. Dicsekedtek, hogy

egyetlen életcéljuk kis cseppnek lenni a szervezet vérkeringésében. A XX-ik század elejének modoros szokása volt ez, az önmagában tet-szelgő széplélek így igyekezett belesimulni az univerzális életbe és a hangyaboly ideált megközelíteni.

Szereplésük játék milliányi ember sorsával, nem pedig komoly, átgondolt tevékenység, nem a felelősséget érző politikus és államférfi töprengő, önmagát emésztő viaskodása. A politikát ugyanis, mint a lehetőségek művészetét nem ismerik. Ez eleinte hasznukra van, mert a tömegek szemében éppen ez a társadalmon kívüli helyzetük, a valóságtól utópisztikus távolban élő gondolkozásuk, anarchisztikus lelki alapvonásuk és a praktikus politika napi harcaitól való távolmaradásuk alkalmas vezetőkké teszi őket. Helyesebben: olyan vezetőkké, akik alkalmasaknak látszanak. A valóság azonban mást bizonyít. Nem tudnak vezetni s a tömeg, elfordulva tőlük, a forradalom sikerét követő pillanatban ellöki már őket.

A forradalmárok e csoportján minden más forradalomban az első hetekben a kiábrándulás vesz erőt. Észreveszik, hogy az egoisták nagy tömege, a demagógok hada csak kihasználta és kirakatba helyezte őket, hogy hátuk mögött annál zavartalanabban űzhessék machinációjukat. Kiábrándulva és kijózanodva, hogy megmentse a kultúrát a félvad tömegek vandál pusztító dühétől, a forradalom ellen fordulnak és emberfeletti erővel megkísérlik feltartóztatni az összeomlást.

Igy tették ezt máshol, de nem így a magyar intellektuel-forradalmárok. Ezek a széplélek visszavonultak, hogy fejüket új teóriákon törjék. Nem bántak meg semmit, mert amit pusztulás fenyegetett, a magyar műveltséget, azzal ők nem voltak lélekben összeforva. Nem érezték a pusztulás iszonyatát, mert ha érezték volna, a kommunizmus bukása után nem újíították volna meg a fegyverbarátságot az egoisták tömegével és nem kezdtek volna velük új, közös akciókat Magyarország ellen, mint Jászi vagy Hatvany és nem hagyták volna magukat továbbra is félvezettetni és kihasználtatni, mint Lovászy.

A magyar forradalmárok valamennyien besorozhatók ebbe a két kategóriába. Hasztalan keressük az emigrációban annak a harmadik csoportnak a képviselőit, amely a multban minden forradalomban felismerhető. A kitagadottakra, az örökségüktől megfosztottakra gondolunk. Azokra, akik születésüknél fogva arra volnának hivatva, hogy a kultúréletben eredményes tevékenységet, sőt vezetőszerpet játszanak, de akiket a társadalmi rend mostohasága és egyes emberek vagy rétegek jogtalansága megfosztott örökölt előjogaiktól, alacsonyabb társadalmi színvonalra süllyesztve le őket. Azokra, akik elveszítve a lelküknek, öröklött képességeiknek megfelelő társadalmi környezetet, lesüllyedt állapotukból vissza akarnak kerülni előbbi helyzetükbe és ha ez békés úton nem mehet, elkeseredettségükben még a társadalmi rend teljes felforgatása árán is bosszút akarnak állani.

Nem találunk ilyen emigránst, mert az októberi és a bolsevik

forradalomban sem tűntek fel ők, annak jeléül, hogy ezek a forradalmak nem irányultak társadalmi igazságtalanságok jóvátevésére és nem voltak egész társadalmi rétegek jogos törekvéseinek kifejezői.

Ennek a csoportnak a hiánya szerfelett megkönnyíti munkánkat ; az ő lelki habitusukat volna ugyanis a legnehezebb összefoglalóan jellemezni. Hiszen ők, akik egyénileg is bizonyára a legméltóbbak az elfogulatlan ember érdeklődésére, nem hozhatók egykönnyen közös nevezőre. Legtöbbnyire kiváló szellemi adományokkal rendelkeznek és ezért a régi rendszer legveszedelmesebb ellenfelei is. Ezenkívül alakjukat tragikai árny burkolja : szívvel-lélekkel vonzódnak ők, a kitagadottak, a magasabb kultúrához s mégis kénytelenek az ellen támadólag lépni fel.

De hiába keressük őket a magyar forradalmakban s ez a jelenség szolgáljon magyarázatul, miért oly lélektikkasztóan sivár az emigráció élete, miért hiányzik belőle az igazi lendület, amely megkapó még akkor is, ha Mefisztó sugalmazza azt.

2. A forradalom mint élethivatás.

A bolsevik és polgári forradalmárok azt a lelkialkatukat, amelyet fentebb jellemeztünk, megőrizték akkor is, amikor emigránsokká lettek. Alaptulajdonságaikat nem veszítették el, sőt túltettek valamennyiük mesterén, Stirneren is. Megezik ugyanis nem egyszer az életben, hogy a tanítvány többre viszi, mint mestere. Az emigránsokkal is ez történt. Addig fejlődött, bontakozott bennük az egoizmus, míg végre sikerült azt Stirnertől nem is számított tökéletességre vinni.

Nem lehet elvitatni, hogy az anarchisták tetteiben, elszánt életkockáztatásában van valami meglepő. A bátorság és vakmerőség, amelylyel az anarchisták merényleteiket az államok fejei ellen elkövették, legyenek azok cárok vagy köztársasági elnökök, elsősorban rájuk jelentett veszélyt. A halál jegyesei voltak azok, akik fanatizmusuktól elvakulva, törrel, revolverrel és bombával leselkedtek az utcasarkokon. Tudniok kellett, hogy minden esetben, akár sikerül vállalkozásuk, akár nem, el vannak veszve. A saját életüknek ez a semmibevevése az, ami imponál.

A magyar emigránsok óvatosabbak és — önzőbbek voltak. Ők nem keresték a veszélyt. Sem uralmuk idején, sem azután. Gyávák voltak, mint a dögzsagra gyűlő hiénák. A népbiztosok, amikor a magyar tanácsköztársaság háborút folytatott Csehországgal és Romániával, a harcra küldték a gyárak munkásságát, maguk azonban meglapultak a fővárosban, vagy messze a tűzvonaltól a «főhadiszálláson»; egyetlenny sem halt meg közülök a harcra, még véletlenül sem. Vezetőjük, a diktatura értelmi szerzője, Kun Béla pedig, noha folyton a végső leszámolásról, a barrikádokon vivandó utolsó harcról szónokolt, sírógörcsökben fetrengett, mihelyt csak a legtávolabbról is veszély fenyegette életét. A diktatura bukásakor bekövetkező menekülésük pedig még jobban

elárulta, hogy önmagukon kívül semmi másra sem gondoltak. Faképnél hagyták a félvezetett munkásságot és rohantak különvonaton, autón Bécs felé, összeszedve minden kezük ügyébe eső értéktárgyat, pénzt és dohányt. Ehhez a magatartásukhoz maradtak hívek az emigrációban is.

Itt is visszahúzódtak a sötétbe, ha feltűnt a veszély árnyéka s fülsiketítő zajjal handabandáztak, ha idegen segítséget éreztek hátuk mögött. A kommunista népbiztosok, amikor, közvetlenül menekülésük után, Karlsteinben voltak «internálva», folyton védelemért könyörögtek az osztrák kormánynál, ha egy idegen vetődött a kastély környékére. Mindenkiben orgyilkost vagy vérbosszúra szomjazó magyart láttak. De minél inkább remegtek saját életükért, annál cinikusabb könnyelműséggel kockáztatták másokét. Pénzzel, rábeszéléssel, ámitással, ígéretesekkel szervezték az összeesküvéseket és küldték be az országba a félvezetett, szerencsétlen munkásokat. Ők biztonságban szőtték terveiket, a veszélyes pontokra pedig odaállították a tapasztalatlan embereket.

Az emigráció történetének ismertetésénél lapról-lapra számtalan példáját láttuk a vezérek e gyáva könnyelműségének. A sok közül csak egy-kettőt óhajtunk az olvasó emlékezetébe visszaidézni. A kommunisták sorában nem utolsó hely illeti meg Hamburger Jenő népbiztost, aki Bécsben, az osztrák szocialisták védelme alatt kényelmesen élt, haza, Magyarországra pedig kiskorú munkástanoncokat küldött, hogy ezek révén teremtsen meg a közvetlen kapcsolatot a Budapesten lévő kommunista szervezetekkel és kísérelje meg több fogoly kiszabadítását. Alig hetekkel a proletárdiktatura bukása után szemrebbenés nélkül vetette oda ezeknek a szerencsétlen gyermekeknek életét a még ideges, kilengésekre hajlamos népszenvédélynek. A szocialista Göndör és újságíró társai szintén Bécsben maradtak, de maguk helyett százával küldték a proletárokat Pécsre, azzal az utasítással, hogy fegyverrel védjék a baranyai köztársaságot a bevonuló magyar hadsereggel szemben. A fegyvert tehát mások kezébe nyomták, maguk csak a veszélytelen szerkesztőségekben írták kénköves harci riadóikat. S ezt a bűnösen könnyelmű játékukat az utolsó pillanatig üzték. Még akkor is szép szóval, ígéretéssel, fenyegetéssel kényszerítettek sok névtelen emigránst a barrikádok ellen, amikor nekik a belgrádi kormány félre nem érthetően tudtukra adta, hogy csapatait visszavonja a magyar területről.

De ugyanez a sötétben bujkáló gyávaság jellemzi az emigráció polgári szárnyát is, amint ezt egyik reprezentánsának, báró Hatvany Lajosnak tevékenysége mutatja. Ő, az emigráció mecénása, bőkezűen fizeti a Magyarországot gyalázó cikkek szerzőit, maga azonban óvatosan a háttérben húzódik meg s csak akkor lép elő, amikor biztosra veszi, hogy az emigráció diadalkocsiján vonulhat be Budapestre. Kétszer szakította meg önkéntes számkivetését: Magyarországot mindkét alkalommal legnehezebb óráit élte. Először 1921 őszén, amidőn a nyugatmagyarországi zavarok és Károly király hazatérése miatt úgy látszott, hogy a

kiszentente seregei megindulnak Magyarország ellen, másodszor pedig a frankhamisítási botrány idején, amikor az emigráció hitten-hitte, hogy Franciaország Budapesten követelni fogja egy szélső baloldali kormány megalakulását. A példák felsorolását a végtelenségig folytathatnók.

A gyávaság és cinikus könnyelműség vádját különben maguk az emigránsok is hangoztatták egymás ellen, ezzel is elismerve annak jogosultságát. A leghevesebben a kommunisták, mégpedig — sajátságos módon — vezérük ellen. Felháborodásuk 1921 elején azonban érthető volt. Kun Béla ugyanis azt követelte tőlük, hogy menjenek haza mindannyian, akiket csak 90 százalék valószínűséggel fenyeget otthon a felakasztás veszélye. Határtalan volt felháborodásuk, mert most egyszerre abba a kellemetlen helyzetbe kerültek, amelybe ők eddig oly sok ártatlan embert juttattak: egy náluk is hatalmasabb egoista zsákmányaivá lettek. Kun felülmúlta őket. Megtalálta a módját, hogy belekényszerítse őket akarata alárendelésére, ugyanakkor pedig annak kijelentésével, hogy az őt fenyegető veszély 100 százalékos, a saját énjét biztonságba helyezze. A kommunisták tehát zsákutcába kerültek. Addig fenyegetődöztek forradalommal s hivatkoztak a Komintern moszkvai parancsaira az engedelmességre vonakodó proletárokkal szemben, míg végre most őket fogta szavukon Kun Béla. Nem maradt más hátra, mint — elárulva «elveiket» — kifelé iparkodni az egérfogóból. Megtámadják és a sárga földig lerántják azt, aki eddig vezérük volt; leleplezik szélhámos és kalandor multját, csakhogy megtagadhassák az engedelmességet s gyávának, cinikusan könnyelműnek nevezik el. S ebben igazuk is volt.

Az emigránsokat gyávaságuk tehát visszatartja, hogy egyéni akciókkal kockáztassák életüket. De mert éheznek a hatalomra, nem pihenhetnek visszavonultan, tétlenül. Sőt, minél magasabbra törnek terveik, annál kevésbé várhatják, hogy az eredmények maguktól fognak ölükbe hullani. Szükségük van így emberekre, akik helyettük elvégzik a veszélyes munkát. Nem munkatársakra, hanem vakon engedelmes eszközökre. Ezeket a tömegben lelik fel.

Jól tudják, hogy külön-külön nehezebb az embereket megnyerni, mint együttesen. Míg ugyanis az egyes ember tartózkodó, bizalmatlan, megfontolt, addig a tömegben eltompul minden ilyen óvatosság-érzék. A tömegnek éppen az kell, ami az egyes emberre hatástalan: a jelszó — és nem gondol sem a *ha*, sem a *de* felvetésére, noha ezek az egyes emberben azonnal felmerülnének. Ez a jelenség, hogy t. i. bizonyos lelki rezdülések kiváltásával a tömeg könnyebben vezethető, mint az egyes ember, megmagyarázza a bolsevikieknek csaknem vallásos, már az örültséggel határos hitét a tömegek erejében.

Az a tömeg, amelyet a forradalmárok maguk helyett a csatasorba és a barrikádokra küldenek, a proletariátusból kerül ki. Ez az az óriási medence, amely összegyűjti az emberi társadalom minden, születésétől kezdve elégedetlen tagját, akiket az amerikai Stoddard rend-

kívül találó elnevezéssel — a nietschei Übermenschel ellentétben — Untermenschnek nevez. A kultúra ugyanis — mondja Stoddard — amint előrehalad, sok embert hagy maga mögött, akiknek nincs erejük lépést tartani vele. Ilyenek a vadak vagy félvadak, akik semmiféle kultúrában sem tudnak beleilleszkedni, azután az örültek, szellemi rokkantak, ideggyengék, végül pedig nagyszámban olyanok, akik áthaladnak ugyan a kultúra kezdeti fejlődésfokain, de nem rendelkeznek sem elegendő szellemi, sem morális képességgel és hajlammal, hogy meg tudnának felelni a fejlett kultúra komolyabb követelményeinek. Ezek az alsóbbrendű emberek kevés hasznot látnak a kultúrából; nyereségei nem az övék s csak hátrányait érzik. Igaz, hogy a magasabbrendű emberre a terhekből aránytalanul több nehezedik, mint az alsóbbrendűre, ez azonban veleszületett gyengesége miatt terhét sokkal nehezebben tudja elviselni. A kultúrával szemben, amely csak nyomorúságos létét biztosítja és a társadalmi renddel szemben, amely akadályozza és kínozza minden lépésénél, elégedetlenséget és ellenkezést, majd gyűlöletet érez. Az alsóbbrendű emberek lelkében állandóan lapangó és kitörésre kész hajlam van tehát a társadalmi rend elpusztítására.

Az emigránsok a tömeg szenvedélyeinek kirobbantásához, a lavina megindításához a forradalmi jelszavakat használják fel. A forradalom szerepel ugyanis terveikben a tömeg mellett a második eszköz gyanánt önző hatalmi céljaik eléréséhez. A forradalom szemükben az állami és társadalmi rend felbomlását, a tömeg állati szenvedélyeit lekötve tartó béklyók szétrobbanását és e szenvedélyek tobzódását jelenti, azaz annak a kaotikus állapotnak az előidézését, amely a legkedvezőbb egoizmusuk érvényesüléséhez. Lényegesen más ez a forradalom, mint ami a polgári társadalom tudatában a mult példái alapján kialakult.

A forradalom az emigránsok előtt nem új, a réginnél tökéletesebb világrend bekövetkezésével egyenlő, sem egy életerős, vezetésre alkalmas társadalmi osztálynak az elaggott régi helyébe lépésével. Amikor, emigrálásuk előtt, otthon a cselekvés terére léptek, akkor sem lebegtek előttük ilyen célok; akkor is csak önző érdekeiket látták maguk előtt. Érthető így, hogy a forradalom az emigrációs években sem több előttük.

Az emigránsok a forradalom nagyraértékelésének gondolatát még régi, polgári életükből hozták magukkal. Az a társadalmi réteg ugyanis, amelynek halálát jelenthette minden proletárlázadás, csodálatosképpen naivan kacérkodott a társadalmi felfordulással. Görögtűzzel világította meg a régi forradalmak emlékezetét, hősök és félistenek gyanánt tisztelte a felfordulások előidézőit, rajongó tisztelettel ünnepelte a «nagy napok» évfordulóit és maga is fenyegetődzött hasonló frázisokkal, természetesen anélkül, hogy szavait mérlegelte és a következményeket átgondolta volna. Valóságos forradalmi mitosz fejlődött így ki, amely elhomályosította az emberek látását.

Jellemző példa erre Zichy Mihály, az orosz cárok udvari festője,

aki évtizedeken keresztül festette a moszkvai és szentpétervári legelőkelőbb körök ízlésének tetsző képeket. Ő maga egyik legrégebb magyar nemes család tagja, egész élete szalónokban, főúri pompában telik el, a népet csak messziről látja s mégis nem egy képén allegorizálja, amint a jogait, a szabadságot és egyenlőséget követelő nép megrázza és porbadönti az uralkodói meg a pápai trónt, a XIX. század társadalmi rendjének e két legerősebb pillérét.

A magyar társadalom szemét a forradalmak tanuságai szerencsére felnyitották. Kijózanodott a mámorból, az elszenvedett csapások alatt megerősödött polgári önérzete, a rombolással szemben pedig ellenszenve.

A forradalmárookra éppen ellenkező a hatás. A sikerek megerősítik meggyőződésüket és hitüket, hogy újabb vállalkozásaikat biztos eredmény fogja kísérni. Többé nem utópisztikus távolban lebegő ábrándnak érzik uralomrajutásukat, hanem kézzelfogható valóságnak, amelynek beteljesüléséhez ezernyi érdekszál fűzi őket. Az emigrációban tehát arra a magaslatra törnek, amely egyszer már hatalmukban volt, hová őket az elvesztett paradicsom minden gyönyöre visszavonzza. Lelkük szomjasan vágyódik az élvezeteket jelentő hatalom után s ez a kínzó szomjúságuk magyarázza meg, miért oly elkeseredett küzdelmük, miért nem lankasztja többé őket sikertelenség, kudarc.

Az emigránsokat így valósággal egoizmusukban gyökeredző lelki kényszer ösztökéli a Magyarország ellen egyre megújuló támadásaikra. Ez a kényszer oly hatalmas, lenyűgöző erejű, hogy mellette nem is képes többé más hajlamuk kibontakozni. Ha akarnának, sem tudnak más állandó elfoglaltságot találni maguknak, sem életmódjukon változtatni. Szerencsájuk, életük hozzá van láncolva a forradalom kerekéhez. Ezért támaszkodnak neki a küllőknek és fordítják előre inaszakadtáig a kereket; megállás és pihenés nélkül, az utolsó lélegzetvételig.

Az ilyen elszánt, megváltoztathatatlan emberek mindenkor veszedelmesek. Őket azonban még ártalmasabbakká teszi az az Európa keletén megszilárdult állandó forradalmi központ, mely egységes, átgondolt tervei kiviteléhez kész felhasználni minden rendelkezésére álló erőt, így a magyar forradalmárokat is. Az emigráció tehát szilárd bázist nyer Moszkvában, amelyhez a legszorosabb érdekközösség fűzi őt. Hamarosan szétbomlana és szerte hullana, a siker legcsekélyebb reménye nélkül, mint oly sok emigráció az európai történelem folyamán, Moszkva támogatása azonban megóvja őt a pusztulástól.

(Folyt. köv.)

Mályusz Elemér.